

COM MÉS VEÏNS...

(Estudi dels penjaments i blasmes populars que els pobles de Sant Jaume d'Enveja, Mas de Barberans i Uldecona dediquen als pobles veïns)

Per CARMÉ LLEIXÀ i TAL

SANT JAUME D'ENVEJA

Sant Jaume d'Enveja és un poble situat al cor del delta de l'Ebre, per la qual cosa el seu entorn immediat el constitueixen els pobles del Delta. A més, la seua fundació com a poble és recent. Sant Jaume d'Enveja va ser fundat cap a l'any 1860; això vol dir que té uns cent trenta anys d'història aproximadament. Anteriorment, la població que es reuní a Sant Jaume en el moment de la seua fundació havia estat vivint dispersa a diversos masos disseminats pel delta de l'Ebre. El fet d'aquest naixement tardà, si el comparem amb altres pobles del Montsià, podria contribuir a un més diluït sentiment d'unitat, respecte a poblacions més antigues i amb més història al darrere. Potser aquest és un dels motius pels quals no hem trobat excessives mostres de cobles ofensives dedicades a pobles de la zona i per què les que hem trobat siguen coincidents amb les dels altres dos pobles també estudiats, per ser les més esteses i més conegudes a la resta de les Terres de l'Ebre. També pel mateix motiu hi ha poques cobles i poemes dedicats a Sant Jaume. Sí que n'hem trobat algun dedicat a la Ribera, que és com es coneixien aquestes terres abans.

Sant Jaume nasqué com a municipi que depenia de Tortosa, una ciutat gran, amb la qual no podia competir i que li queia prou lluny com perquè hi haguessen enfrontaments. És per això que tampoc trobem gaires penjaments referits a Tortosa. Amb el poble que sí que podia i encara

pot competir és amb la Cava (o amb Deltebre, que és el nom que engloba els municipis de la Cava i Jesús i Maria, des de la segregació d'aquests de Tortosa, l'any 1974). La Cava, una població de grandària similar a Sant Jaume, ha estat sovint, i encara és, l'objecte de les rivalitats dels "santjaumeros". És freqüent, a Sant Jaume, atribuir als "caveros" tots els acudits que continguen un tòpic. Per exemple:

"Hi havia un francès, un italià i un "cavero" que se'n van anar a la guerra. Lo francès s'aixeca per disparar, li peguen un *tiro* i el maten.

Lo francès diu:

- Moro per la Tour Eiffel.

L'italià s'aixeca a disparar, li peguen un *tiro* i el maten. L'italià diu:

- Moro per la Torre de Pisa.

Lo cavero s'aixeca per vore què passava, li peguen un *tiro* i el maten. Lo cavero diu:

- Moro per xafarder".

La gran rivalitat que hi ha amb la Cava ha originat també alguns redolins amb aquesta població com a protagonista:

- Caveros, panxuts i feos
- A la Cava, tot s'acaba
(i a Sant Jaume no hi ha res).¹

També hi ha gentilicis, sovint amb una explicació:

SANT JAUME D'ENVEJA

- Caveros, congos.²
- Caveros, *orugues* (perquè quan passen tot ho arrasen, s'ho enduen tot).³

A la Cava es refereixen les cançons cantades amb la tonada de "Carrascal", encara que també, sovint, els joves les canten a les mateixes noies de Sant Jaume per fer-les enfadar:

- Les xiquetes de la Cava s'han comprat una romana, p'a pesar-se les mamelles⁴ al final de la setmana.
- Les xiquetes de la Cava s'han comprat una escopeta p'a matar los moixonets que surten de la bragueta.

Els de Sant Jaume també es riuen de la manera de parlar de la Cava:

- A la Cava, "aita mana".

I els tracten de lladres. Ja ho hem vist amb la denominació d'*orugues*, però també en la resposta que donen quan els pregunten per què no hi ha pont entre Sant Jaume i la Cava, estant els dos municipis l'un enfront de l'altre:

- Si entre la Cava i Sant Jaume hi hagués un

pont mos adormiríem a Sant Jaume i mos despertariem a la Cava.

S'ironitza sobre la seua intel·ligència:

- Conten que quan los americans van arribar a la lluna, ja hi havia caveros collint canyes.

"Matacaveros" és el nom d'una planta. Se li va traure aquest nom perquè per culpa d'aquesta planta es va morir un caveró. A la Cava, d'aquesta planta en diuen "trencadalles".

Però no només són els de la Cava l'objecte de les rivalitats a Sant Jaume. Altres municipis del Delta tenen també el seu gentilici:

- Camarles, els de la boquera.
- Deltebre, baldaneros.⁵
- Jesús i Maria, partidalcns.⁶
- Muntellers, russos.⁷
- Rapitencs, danxa.⁸

Dels rapitencs es riuen també de la manera de parlar:

- A la Ràpita, padrina.

També el gentilici no ofensiu de les xiques de Sant Carles de la Ràpita ha originat acudits:

- Un rap i una tenca, una rapitencsa.

La capital del Montsià, Amposta, surt bastant ben lliurada, potser perquè molts dels santjaumers tenen els seus orígens a Amposta, potser perquè Amposta és una ciutat molt més gran que Sant Jaume. No he pogut recollir més que aquests dos penjaments. De qualsevol manera, els ampostins tenen fama de ser "doctes", és a dir, presumits.

- Ampostí, lladre i fi.
- Ampostina, puta i fina.

De qui sí que es riuen és dels pobles més petits. De Balada, que és a uns dos quilòmetres de Sant Jaume:

- Els de Baladeta van al de Mauricio a fer-se la copeta.⁹

I dels Muntells, a tres quilòmetres. Els muntellers tenen la reputació de ser "poc vius":

- Conten que quan van posar els fills de la llum, los muntellers se pensaven que eren fills d'estendre i alguns es van quedar enganxats.

També són objecte d'aplicació d'alguns acudits d'àmbit més general:

Un muntellenc que estava impedit i anava en un carret va anar a la Mare de Déu de Mig Camí per demanar-li que el curés, però quan ja arribava se li va trencar la cadena del carret i el carro va començar a baixar la costa a tota velocitat i sense cap control. Llavors el muntellenc cridava:

- Mare de Déu, que quede com abans!

Els santjaumers tampoc no s'escapen d'algun gentilici. A la Cava se'ls diu "borets" i als Muntells "moros".

Fora de l'àmbit del Delta, Santa Bàrbara és el poble que més relació sembla tenir amb Sant Jaume d'Enveja, potser perquè és dels que hi ha més prop. De Santa Bàrbara trobem dos gentilicis:

- Santa Bàrbara, planers
- Santa Bàrbara, llanuts.

Sovint, en sentir esmentar el nom de Santa Bàrbara, hom hi afegeix:

- Santa Bàrbara, quan trona.¹⁰

O també:

- Santa Bàrbara, poble de les xiques guapes.¹¹

L'explicació del fet que Santa Bàrbara siga el poble de les xiques guapes és la següent:

- Les xiques de Santa Bàrbara són les més guapes, però tenen un defecte: que són brutes i borratxes.

- Santa Bàrbara *bendita* poble de les xiques guapes. Però tenen un defecte: que són putes i borratxes.

- Santa Bàrbara *bendita* poble de les xiques guapes, que en ves de tindre una iglésia tenen un corral de vaques.

També trobem gentilicis d'altres pobles de la comarca:

- Uldecona, falduts.
- Mas de Barberans, mas del llicsó.
- A la Galera, sapets.

I redolins dedicats a la Galera, Godall, a Paüls....

- A la Galera pixen per la gatera.
- A Godall pixen pel badall.
- A Godall, cada dia maten un gall.
- A Paüls obrin primer la boca que els ulls.

L'inevitable:

- Tortosins, lladres i fins.¹²
- Tortosines, putes fines

...i al Perelló:

- Al Perelló, cagalló.

Del Perelló també es riuen de la manera de parlar:

- Al Perelló, "fe de Déu".
- Al Perelló, "Paco, la vidella".

I també es diu:

- Hi ha més gent que al Perelló.

Tot i que Xert queda molt lluny de Sant Jaume, hem trobat que també aquí es diu:

- Per Xert passa-hi ben despert,

encara que no ens n'han donat l'explicació.

També queda prou lluny el poble de Xerta; malgrat això trobem:

MAS DE BARBERANS

- Xerta besa el cul al matxo.

Més prop queda Masdenverge, conegut com "lo poble del *globo*", perquè durant la guerra civil va caure-hi un globus. Hem trobat aquests versets que recorden l'esdeveniment:

- A Masdenverge va caure un *globo*

i va arroplegar-lo lo fill del *Tobo*.¹³

També és corrent que es diga, quan algú sembla encantat,

- Sembles del Mas.¹⁴

MAS DE BARBERANS

Mas de Barberans és un poble de vuit-cents habitants. La seua activitat econòmica exclusiva és l'agricultura. Tradicionalment, ha estat important la fabricació artesanal de cabassos i sàrries¹⁵. Aquesta activitat l'ha fornit d'una sèrie de cançonetes i dites que ha anat recollint dels pobles on anaven els masovers a vendre'n.

Mas de Barberans és un poble amb vuit-cents anys d'història. La primera carta de poblament és una donació de la vila, que es deia Favaret, l'any 1151. La carta de poblament de-

finitiva és del 1236, aproximadament del mateix temps que les de les poblacions amb què més rivalitat ha tingut, la Galera i Godall. D'aquesta època és també la carta de poblament d'Ulldecona. Amb tanta història al darrere és ben lògic que el repertori folklòric siga més nombrós que el que hem recollit a Sant Jaume d'Enveja.

Tradicionalment, els pobles que han estat en pugna amb Mas de Barberans (pel que fa a les cobles, s'entén) han estat la Galera i Tortosa.

Amb Tortosa i Roquetes de vegades s'arribava a les mans. O a les pedres, perquè quan pujaven els tortosins i els "roqueteros" a riure's del Mas els acaçaven a pedrades. És per això que hi ha moltes històries que es deien de Tortosa:

- Hi havia un tortosí que estava pescant al riu en canya i va enganxar-se-li a la canya una cosa que pesava molt. Lo tortosí se pensava que havia pescat una *ballena* i era un aubardó.

Los de Tortosa volien ser diferents i li van demanar a Nostre Senyor que els fes diferents. Nostre Senyor li ho va dir a Sant Pere i Sant Pere va proposar que els fessen sense cap. Però això Déu ho va trobar massa feo i va dir:

- Ja ho sé. Los farem en cap, però no els

posarem res dins.

Són inevitables també:

- Tortosí, lladre fi.
- Tortosina, puta fina.

Les rivalitats ens feien dir:

- Tortosins i aubercocs porquins, molts però roïns.

També hi havia qui es burlava de la manera de parlar:

- A Tortosa en diuen "buai", a la Cava, "mano meu" a Sant Jaume "mano", "barraca", i al Perelló "fe de Déu".

O d'algunes tradicions.

- Conten que quan hi havia un any de sequera els tortosins traïen Santa Càndia i l'amorraven al riu en senyal que tenia set.

De qualsevol manera, Tortosa era la capital, i s'hi havia d'anar per força, a fira o al metge. Fins i tot hi havia molts masovers que tenien horts a Tortosa. Per als xiquets, el fet d'anar a Tortosa era sovint considerat com un dia de festa. I demanaven d'anar-hi. La resposta dels pares que volien fugir d'estudi era:

- A Tortosa, a cavall de la rabosa.

Els roqueteros eren també dels que acostu- maven a riure's del llicsó del Mas. Per això tenien també atribuïts els seus redolins:

- Roquetero, panxa buida i *embustero*.

I les seues rondalles:

- A Roquetes, les punyetes, ja les venen fetes.

El nom de Roquetes també el trobem en una cançó que cantava Canalero a Perot. Canalero, Perot, Boca de Bou i Teixidor són alguns dels cantadors de jotes tortosines més famosos. Quan anaven pels pobles més d'un cantador cantaven les famoses "cançons picades", que eren versos que es cantaven uns cantadors als altres, improvisant una sèrie de baralles. A Mas de Barberans ha quedat la següent:

- Des de que puja Perot no se poden posar lloques,

perquè s'ha fotut los ous de Jesús, Roquetes i hortes; i a la panxa té una truita com lo cafè de Set Portes, i quan tornarà a pujar li farem menjar les crostes".

Les cançonetes de la jota tortosina eren cançons "de sis paraules", o, més aviat, de sis versos. És per això que creiem que els dos darrers versos són afegits per algú".

L'altre poble al qual dedicaven més cançonetes els masovers era la Galera. Amb la Galera no hi havia tan males relacions com amb Tortosa o Roquetes. Amb la Galera hi havia la rivalitat típica de dos pobles de tèrmens confrontats, d'una població similar, dedicada a les mateixes activitats i que per força havia de coincidir en finques veïnes en els mesos de l'any en què es plegaven les olives. És per això que les cançonetes dedicades a la Galera són més aviat cançons festives, molestes però picardioses, sense arribar a crear "mala sang" entre els dos pobles. És el cas de les cançons amb la tonada de "Carrascal", que a Mas de Barberans les dedicaven exclusivament a les xiques de la Galera:

- Les xiques de la Galera són moltes i valen poc
P'a rostir una sardina
l'escampen per tot el foc.

Les xiques de la Galera totes són caragoleres.
Tenen la panxa pelada
de pujar per les figueres.

Les xiques de la Galera com més altes són més bèsties.
S'han fet un canut de canya
i pixen per les finestres.

Les xiques de la Galera s'han comprat una escopeta
p'a matar los pardalets
que surten per la bragueta.

Les xiques de la Galera s'han comprat una romana
p'a pesar-se les mamilles
tres vegades per setmana.

De vegades aquestes cançons relacionaven els pobles de la Galera i Godall, que estan a uns cinc o sis quilòmetres l'un de l'altre:

- La Galera està en un pla
i Godall en un collet.
Baixa'm aigua, Marieta,
baixa'm aigua, que tinc set.¹⁶

Els de la Galera tenen també el seu gentilici:

- A la Galera, *sapets*.

I els redolins corresponents, també relacionats amb Godall:

- A la Galera, pixen per la gatera.
- A Godall, pixen pel badall.

La Galera, Godall, Mas de Barberans i els Freginals eren els quatre pobles més petits de la comarca, i per això ens hem hagut de sentir dir els següents versets, amb diferents versions:

- Mira si he voltado mundo
que he estado en tres capitales:
en Godall i la Galera
i el Mas de los Barberanes.

- Mira si he recorrido mundo
que he estado en cuatro ciudades:
a Godall, a la Galera
al Mas i a los Freginales.

- Mira si he recorrido mundo
que he estado en cuatro ciudades:
en Godall, en la Galera,
también en los Freginales.
Hasta el Mas he arribat
i al Carrascal ne tinc ganes.¹⁷

De Godall també diuen:

- La mula de Godall, quan se va acostumar
a no menjar es va morir.

L'explicació la tenim en aquesta historieteta:

- A Godall hi havia un hom que tenia una mula i van pensar que si no li donava menjar, i la feia treballar igual, li sortiria molt a compte. Així és que la va acostumar a no menjar i la pobra mula es va morir de gana.

Godall era un poble que tenia reputació d'haver-hi hagut molts crims passionals. També

sembla que hi havia bandolers. És potser per això que es diu aquest verset:

- A Godall són *asesinos*,
a la Galera *xerraires*,
Santa Bàrbara, *llanuts*,
i a Masdenverge, *rampaires*.

Un verset semblant es diu també a Ulldecona:

- A Ulldecona són *favuts*,
a la Galera *xerraires*,
Santa Bàrbara, *llanuts*,
i a Masdenverge, *rampaires*.

De Masdenverge és també famosa la història del *globo* que ja hem vist quan ens hem referit a Sant Jaume d'Enveja. A Mas de Barberans es diu l'estrofa de quatre versos:

- A Masdenverge va caure un *globo*
i va arregar-lo lo fill del Pono.
I una xiqueta que escoquerava¹⁸
va tindre un *susto* que es desmaiava.

Un altre poble que és a pocs quilòmetres de Mas de Barberans és Santa Bàrbara. Els de Santa Bàrbara tenen dos gentilicis:

- Santa Bàrbara, *llanuts*.
- Santa Bàrbara, *planers*.

A Mas de Barberans és també coneguda l'expressió:

- Santa Bàrbara quan trona.

També es coneixen els versets que hem vist a Sant Jaume:

- Santa Bàrbara *bendita*
poble de les xiques *guapes*;
però tenen un defecte:
que són "puces" i borratxes.¹⁹
- Santa Bàrbara *bendita*,
poble de les xiques *guapes*,
que *en ves* de tindre una iglésia
tenen un corral de vaques.

A Amposta diuen aquesta versió:

- Santa Bàrbara *bendita*,
poble de les xiques *guapes*,
que han tombat la iglésia nova
per a fer un corral de vaques.

Els planers, de vegades, treien a la conversa

el burro del Mas. Llavors els massovers contesta-
ven:

- Però el burro era llanut.

A uns catorze quilòmetres de Mas de Barberans hi ha la Sénia. La Sénia i Mas de Barberans són dos pobles que sempre s'han portat bé. Això no obstant, trobem aquesta història atribuïda a la Sénia:

- A la Sénia es va escapar un bou i el van anar a agafar en una barcina.²⁰

Els seniencs eren bastant pobres i quan es feien la roba es feien els vestits curts, per no gastar tant en roba. Per això quan passava un gos molt prim, els masovers deien:

- Este gos vist a la Sénia.

A través de la Sénia ens han arribat aquests versos, que escarneixen una dona de la Sénia, alhora que mostren incredulitat respecte a guariments miraculosos.

Dels miracles de les Coves²¹

a la Sénia en tenim un:

la dona de Xampaineta
ja s'arriba la mà al cul.

Prop de la Sénia hi ha Rossell. Moltes de les històries de Rossell ens han arribat a través de la Sénia, poble amb què sempre hem tingut molta relació.

- A Rossell hi havia una mina de ferro
que ja hi traïen los balcon fets.

Altres es diuen a la majoria de pobles del voltant:

- De Rossell, ni dona ni porcell.

Es clar que els de Rossell no hi estaven gaire d'acord i responien:

- Si vols cosa bona, de Rossell porcell i
dona.

Els de Rossell assecaven figues i anaven a vendre-les. És per això que els de Mas de Barberans diuen:

- Quan los americans van arribar a la lluna,
los de Rossell ja hi secaven figues.

La Sénia, Rossell i el Mas de Barberans tenien unes indústries poc productives:

- En la Sénia i Rossell,

i en el Mas de Barberans,
ne fan sàrries i cabassos
i gorrets p'als comedians.²²

Això ho deien a Canet lo Roig. Com a resposta, ben escatològica, per cert, els deien:

- A Canet, de la merda, en fan paret,
de les caguerades, teulades
i dels cagallons, cabirons.

A Canet, a Móra, a Xert, a Benissanet, a Fredes, a Calasseit, etc. hi anaven els del Mas a vendre o a baratar cabassos i sàrries, i també oli. És per això que tenim:

- Anar a Batea i tornar en sol.

Aquesta expressió es fa servir per amenaçar els xiquets perquè es porten bé. Batea està molt lluny de Mas de Barberans, i abans que s'hi anava en animals costava dies anar-hi. Per això "anar a Batea i tornar amb sol" només podia voler dir pegar al nen. A Xerta es diu una expressió semblant:

- Anar a Batea sense passar per Bot.

Els de Mas de Barberans no tenien gaire relació amb els de Xerta. Malgrat això a Mas de Barberans es diu:

- Xerta, besa el cul al matxo
i al dimoni, que t'acatxo.

Aquest redolí és bastant conegut a les Terres de l'Ebre, encara que en molts pobles només es diu el primer vers. També tenim aquest altre:

- A Xerta són *arrieros*,
pescadors de la saboga.
Si volen anar curiosos²³
a Aldover els renten la roba.

No totes les cançonetes són burlesques. També n'hi ha que lloen alguns pobles:

- Per a cireres la Torre,
per a maçanes Beseit.
Per a xiques *campetxanes*
la Freixneda i Calasseit.

De la Pobla de Benifassà hem recollit un poema que fa burla de la manera com es parlava castellà abans:

- Los "conillos" de la Pobla
corren "a botos a botos",
"pasturan" en los "ribassos",
los "agarran" de las "potas"
i los matan a "calbotos".²⁴

A Mas de Barberans també es diu:

- Per Xert, passa-hi despert.

I se li dóna la següent explicació:

- Los benicarlandos anaven a Xert en carro i com que el camí era llarg, aprofitaven per a dormir, però quan passaven per Xert, los giraven lo carro i els tornaven a enviar cap a Benicarló.

Per a dir que en un lloc hi ha poca gent es diu:

- Hi ha més gent que a Bel.²⁵

O també:

- Hi ha més gent que a les Ventalles.

Les Ventalles és un barri d'Ulldecona. De les Ventalles es deia també que, com que no tenien campanar, penjaven la campana d'un garrofer.

També es deien dos cançonetes:

- Allà baix a les Ventalles
corria un *sapo*, *sapo*,
que als homes no els dia res
i a les dones *guapo*, *guapo*.

- Allà baix a les Ventalles
corria un gos per les vinyes.
Portava calcetes roges
i anava a vendre sardines.

Els habitants d'Ulldecona tenen també gentilici:

- Ulldecona, favuts.

Al Mas he recollit aquesta cançoneta, que implica els mateixos massovers:

- A Ulldecona son favuts,
a Alcanar, la fava clara,
i el burro del masover
en un llicsó s'ofegava.

Del Mas anava molta gent a la Ribera, a Sant Jaume o a la Cava, a treballar l'arròs, sobretot a birbar i a plantar-lo. Per això hi ha també cobles dedicades a la Ribera.

- No vaigues a la Ribera
si no és que sigues per força,
que agarraràs la cortana²⁶
quan passaràs per Amposta.

- Joanet, pel bé que et vull,
no et cases a la Ribera.
que et faran menjar bajoques
i flors de la carabassera.

- Joanet, pel bé que et vull,
no et cases a la Ribera
que te l'enviaran descalça
"por ser estilo de tierra".²⁷

De la Cava també hi havia alguna cançoneta burlesca:

- La Cava ya no es la Cava,
que es una gran ciudad.
Han quitado los faroles
i han puesto electricidad.²⁸

També hi ha algunes expressions i acudits que fan referència a la manera de parlar de la gent de la Cava:

- De la Cava, i "au".

- A la Cava "mano meu".

- És veritat que a la Cava parleu com los gossos?

- Au, au, au.

De Sant Carles de la Ràpita, també es fa broma de la manera com parlen:

- A la Ràpita, "padrina"

I també es conta la següent endevinalla:

- Quina és la xica de la comarca que té dos noms de peix al seu nom?

Solució: la rapitena.

Hi ha l'expressió, referida als perellonencs:

- Al Perelló ja sopen.

- Una vegada la Guàrdia Civil va denunciar un carreter al tard, però bastant de dia, perquè no portava lo fanal del carro encès. El sendemà, en acabar de dinar, se'n va i va encendre la llum del carro. I es va trobar la mateixa Guàrdia Civil del dia abans i li va preguntar per què portava lo fanal encès, i va dir:

- És que al Perelló ja sopen.

Pel que fa a històries referides al Mas tenim les següents:

- La història del burro i del llicsó.

Los del Mas volien entrar el sol a la "iglésia" a cabassets.²⁹

També hi ha l'expressió "sembles del Mas", que equival a "sembles ruc".

Finalment, hi ha qui es burla de la manera de parlar del Mas i anomena els massovers.

- Els del Mas del "peraque".³⁰

ULLDECONA

Ulldecona és també una població amb història. Però, a més és una població important. Tant pel nombre d'habitants com per la importància política que tingué durant la Conquesta, Ulldecona ha tingut sempre una mica de vocació de capital de comarca. Quan es va haver de decidir la capital del Montsià la pugna estigué entre Ulldecona i Amposta. Vencé Amposta per la seua localització geogràfica. Ulldecona, darrera població de la província de Tarragona per l'interior, confronta amb Vinaròs i, per tant, té relació amb alguns pobles del nord de Castelló (Vinaròs, Benicarló, Peníscola, Traiguera, ect.). És gràcies a aquesta proximitat geogràfica i a aquestes relacions de veïnatge que trobem gentilicis dedicats a aquestes poblacions:

- Vinaròs- *borregos*.
- Vinaròs- *xocolateros*.
- Benicarló- *caduferos*.

També hi ha redolins que impliquen poblacions de Castelló:

- A Canet, la cara bruta i el cul net.
- De Rossell, ni dona ni porcell.
- Per Xert, passa despert.
- A Xert, caguen en lo cul obert.

De Morella es diu:

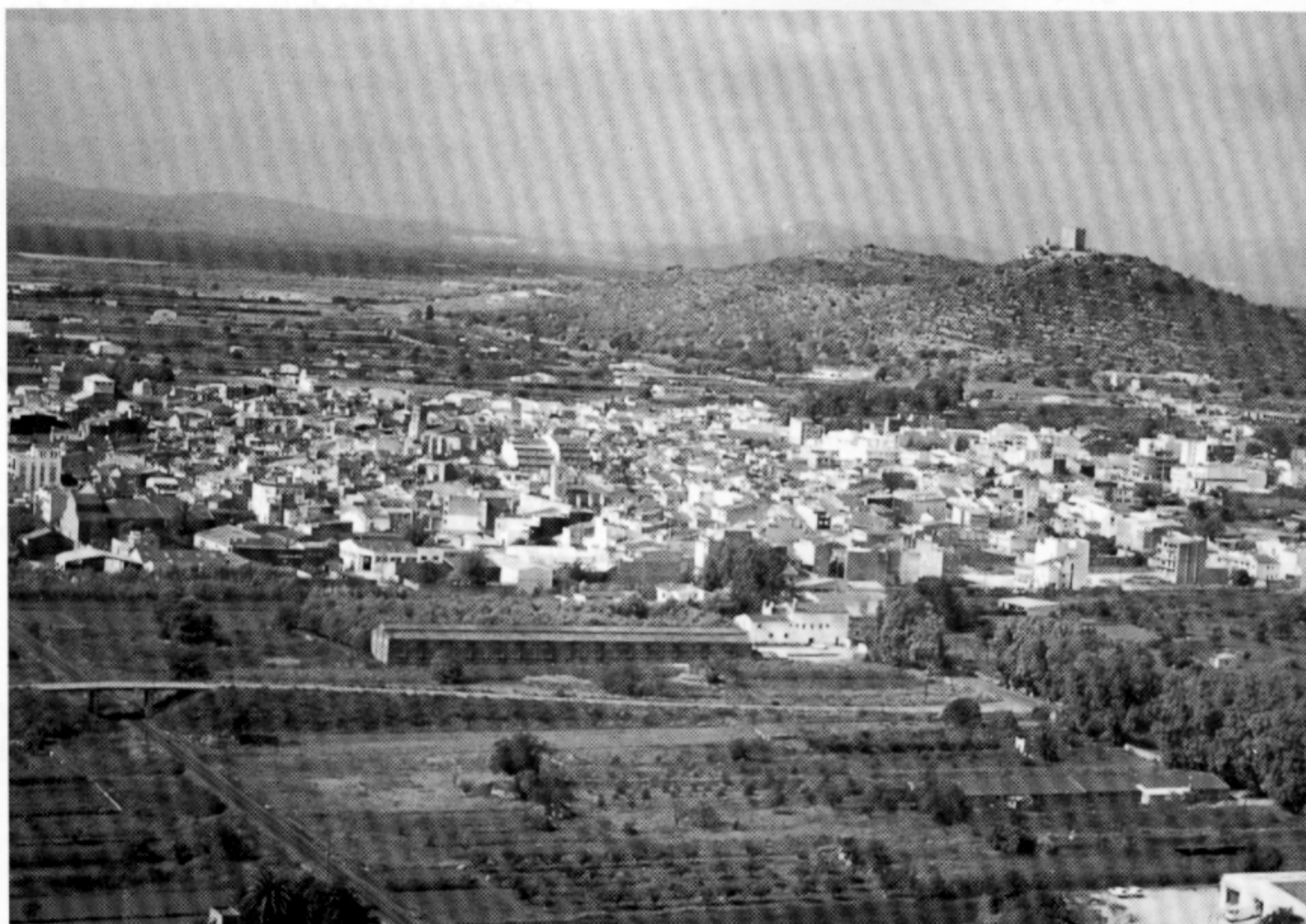
- Lo botxí de Morella,
porta una sabata i una espadenya. (*)

Les cançons amb la tonada de "Carrascal" les dediquen a les xiques de Sant Rafel.

- Les xiques de Sant Rafel
s'han comprat una romana
p'a pesar-se les mamelles
tres vegades per setmana.

- Les xiques de Sant Rafel
s'han comprat una pistola
per anar a caçar llangostos
al temps de la panissola.

- Les xiques de Sant Rafel
són moltes i valen poc,
p'a rostir una sardina
l'arrastren per tot lo foc.³¹

ULLDECONA

O a les de les Ventalles:

- Les xiques de les Ventalles
són altes i valen poc,
per rostir-se una sardina
l'arrastren per tot lo foc.³²

- Les xiques de les Ventalles
són altes i batxilleres,
se fan un canut de canya
i es pixen per les gateres. (*)

L'altre poble que confronta amb Castelló, aquest per banda de mar, és Alcanar. La rivalitat entre Alcanar i Ulldecona queda patent en aquesta frase:

- Ulldecona i Alcanar no es poden vore
perquè està enmig lo coll d'en Piquer.

Malgrat que ho atribueixen al coll d'En Piquer, situat enmig dels dos pobles, és un fet que la gent d'Alcanar i Ulldecona no es poden veure gaire, com es pot deduir de les històries que els "falduts" expliquen dels "canareus".

Els tracten d'avars:

- Un canareu pujava a Ulldecona en les espardenyes lligades i penjades a l'esquena, i quan va creuar la via li pega una patada i es desfà el peu. Allavons diu "Sort que no portava les espardenyes posades".

A Ulldecona atribueixen a Alcanar la història de la mula, que els masovers atribueixen a Godall:

- Lo burro d'Alcanar, que quan se va acostumar a no menjar es va morir.

Se'ls dóna el gentilici de "moros".

Se'ls tracta de rucs:

- Més *tonto* que el canareu,
que va vendre la bicicleta
p'a comprar-se el manillar.

- Diuen d'un canareu que cridava a la dona:
- Maria, baixa la llumera que el burro ha pegat una coç i no sé si me l'ha pegat a mi o a la paret.

Es riuen de la seua manera de parlar:

- Quan van posar la llum, dien que havien posat la "corrença".

Tenen la següent expressió:

- A Alcanar ja sopen. (Perquè sempre van davant del vent).³³

I ho argumenten:

- Quan los americans van arribar a la lluna, ja hi havia canareus venent tomaques.

O bé:

- Quan los americans van arribar a la lluna, ja hi havien canareus fent planter.

Expliquen que un any els canareus no tenien prou diners per fer bous i van fer córrer ases. N'han fet una cançó:

- En el pueblo de Alcanar,
han hecho una borricada,
que en lugar de correr toros
ha corrido una burrada.

També hi ha la següent cançó, amb diferent versió segons qui la cante, que lloa Alcanar i mensprea Ulldecona o al contrari:

- Ulldecona, la corona,
Vinaròs, lo capità,
Peñíscola, la bandera
i Alcanar nostre serà. (*)

- Ulldecona, la bacona,
Vinaròs, lo capità,
Peñíscola, la bandera
i Alcanar vencerà.³⁴

Ulldecona, com a poble gran, sovint se n'ha rigut dels altres pobles petits de la comarca. Per dir que a un lloc hi ha poca gent diuen:

- Hi ha més gent que a Freginals.
- Hi ha més gent que a Godall.

També canten aquesta cançó fent burla de la grandària dels pobles que esmenta:

- Mira si he corrido tierras,
que he estado en los Freginales,
a Godall i a la Galera
i al Mas de los Barberanes.

O una altra versió:

- Mira si he recorrido tierras i mares
que he estado en los Freginales,
a Godall i a la Galera
i al Mas de los Barberianes.

També hem pogut localitzar una altra versió que canvia algun dels pobles:

- Mira si he viajado,
que he estado en cuatro ciudades:

les Ventalles, la Galera,
Godall y los Freginales. (*)

Dels pobles de la comarca tenen algunes expressions dedicades a Santa Bàrbara:

- Santa Bàrbara *bendita*.
- Santa Bàrbara, planers.
- Santa Bàrbara, llanuts.
- Santa Bàrbara quan trona.

Un gentilici per a la Sénia i per a la Galera:

- Seniencs, mascarats.
- A la Galera, *sapets*.³⁶

I aquesta cobla, que els implica:

- A Uldecona són favuts,
a Alcanar la fava clara,
a la Sénia, els mascarats
i a Rossell, la gitanada.

Potser perquè l'entrevistadora era de Mas de Barberans, hem recollit diverses cançonetes referides al Mas:

- Lo senyor rector del Mas
va dir una cosa de veres,
que al qui no tenia nas
no li calien ulleres. (*)
- Lo senyor rector del Mas
va caure escales avall (amunt)
i de ràbia que tenia
s'estirava els pèls del nas (del cul). (*)

L'expressió, que dóna als del Mas reputació de poc intel·ligents:

- Sembles del Mas.

I aquestes dues històries, que vénen a expressar el mateix:

- Al Mas va sortir un llicsó al campanar i un home que tenia un burro va penjar-lo del campanar per què es mengés lo llicsó. Com que el va penjar pel coll, lo burro s'ofegava i traïa la llengua. Allavons lo masover va dir: - Mira si està content de menjar-se el llicsó que ja trau la llengua i tot.³⁶

- Al Mas van fer una "iglésia" nova i, quan la tenien feta, es van adonar que hi havia poca llum. Allavons van pensar d'entrar-hi el sol a cabassets, però com que no va donar resultat, van pensar en una altra manera de fer entrar el sol a l'església. Van pensar que haurien de girar-la i encarar-la al sol. Van lligar l'església en unes cordes i van

començar a estirar. L'església no es movia, és clar, i un dels que estirava, com que estava suat, va traure's la jaqueta i la va deixar a terra. En això que va passar un gitano i se la va endur. L'amo de la jaqueta, quan va vore que la jaqueta ja no hi era, va dir:

- Seguiu estirant, que ja l'hem feta moure, que jo he deixat la jaqueta a terra i ja l'hem tapada.³⁷

A la Ribera hi anava també la gent a treballar. Per això trobem, referit a la Cava:

- Anava un pagès a peu per la Cava i es troba en lo carrilet. Li diuen:

- Vols pujar?
- No, que porto pressa.
- De la Cava i "au"
- A la Cava "mano meu"
- Caveros, "ximanos".
- A la Cava, qui matina, caga allà on vol.³⁸

- "De la Cava soy vingudo
y saltando los sequiolas
a la puerta de misuegra,
con fango hasta los ginollos.
Somos novensanos
y queremos dormir solos
no tenemos matalapos
ni suñeros, ni llançolos".

O aquest altre, del qual ja havíem trobat una versió:

- Maria, si et vols casar
no et cases a la Ribera
que et faran menjar bajoques
i flors de carabassera.

Pel que fa a la resta de Terres de l'Ebre, es fiquen amb els tortosins:

- Tortosins, lladres i fins
- Tortosines, putes i fines
- Tortosins i aubercocs porquins, molts però roïns.

O amb diverses poblacions, per la manera de parlar.

- A Tortosa diuen "guai",
al Perelló, "fe de Déu"
a la Ribera, "barraca",
i a la Cava, "mano meu".³⁹

Hem trobat també el redolí referit a Paüls:

- A Paüls, primer obrin la boca que els ulls.

I de la cançoneta dedicada al cantador Perot, encara que amb algunes variants:

- De ves que canta Perot
ja no ponen més les lloques,
perquè s'ha fotut tots los ous
de Jesús, Roquetes i hortes,
i a la panxa té una truita
com lo café de "Set Portes".⁴⁰

També ens han dit aquest poema dedicat a unes terres una mica més llunyanes. No ens han justificat la relació que hi havia amb els pobles mencionats:

- A Tivissa, canten missa
i a Móra canten l'aurora
i a una vileta dels masos
jo tinc la festejadora.

Els d'Ulldecona s'han sentit a dir, com a gentilicis:

- Ulldecona, - falduts o favuts.⁴¹

En referència a això, hem llegit en un treball de Joana Minguet, publicat en un llibre titulat *Dites, cobles i rondalles*, resultat d'un concurs de folklore a Tortosa, un verset que explica d'alguna manera la denominació de "favuts":

- A Ulldecona, los favuts,
se mengen la fava clara.⁴²
Després se llepen los morros
pensant-se que és cansalada.

També s'ha sentit anomenar:

- Ulldecona, robacustòdies.

L'any 1888 hi havia una custòdia molt valuosa a Ulldecona i la van robar. Per això se'ls diu robacustòdies, perquè deien que l'havien fet desaparèixer ells mateixos. La resposta dels d'Ulldecona és:

- Vols dir que no va ser *t'agüelo?*.

NOTES:

(1). Lògicament, la primera frase la diuen els de Sant Jaume i la frase entre parèntesis és la resposta que els tornen els de la Cava.

(2). Des de la segregació de Tortosa. Els caveros són anomenats "congós" perquè quan els tortosins baixaven a la Cava deien que "això és lo Congo". Com veiem, aquest gentilici és molt recent. La segregació de la Cava es va produir, com hem dit, el 1974.

(3). L'explicació també l'he recollida a Sant Jaume.

(4). "per a", pronunciat "pa".

(5). També des de la segregació, els habitants de la Cava que no volien ser de Deltebre, deien que no volien celebrar les festes de la segregació, perquè, perquè només fan baldanes. D'aquí els ve el nom de "baldaneros". La baldana és una botifarra d'arròs i sang de porc.

(6). Aquest apel·latiu, "partidalencs", és originari de la Cava, on l'apliquen a Jesús i Maria perquè són de la "partida de dalt".

(7). "Russos" se'ls diu als pobladors dels Muntells des de fa poc. No fa molt, una colla de Sant Jaume van posar una pancarta en entrar als Muntells on posava "Això és Rússia".

(8). Als habitants de Sant Carles de la Ràpita se'ls diu "danxa", per la seua manera de parlar. En lloc de dir "llança-ho" diuen "danxa-ho".

(9). Balada és una pedania dividida entre Amposta i Sant Jaume on només viuen sis persones.

(10). Tot i que la dita originària era "Pensa en Santa Bàrbara només quan trona", referit a la santa i volent expressar la manca de fe, a les Terres de l'Ebre l'apliquem al poble de Santa Bàrbara i es diu quan el nom d'aquest poble surt a la conversa per algun motiu.

(11). Com veurem, d'aquest trobo o cobla, n'hi ha diverses versions.

(12). Aquest penjament, "lladres fins", i el següent, "putes fines", s'aplica a qualsevol poble que tinga el gentilici en -í, -ína.

(13). La versió que es coneix a Sant Jaume és només aquesta. A Mas de Barberans hem completat la cobla.

(14). Del Mas de Barberans. Aquesta dita originàriament devia ser "Sembles de mas", de masada, però a les Terres de l'Ebre es diu tal i com la tenim a la relació, aplicada a algú que sembla ruc.

(15). Avui dia aquesta activitat s'ha perdut.

(16). Una cançoneta semblant l'he trobada en el llibre de M. Sanchis Guarner, *Els pobles*

valencians parlen els uns dels altres. La cançone-
ta diu: Cervera està en costera/i Càlig en un altet;/
cerverina, abaixa'm aigua/ que m'estic morint de
set.

(17). El Carrascal és una masada, avui abandonada,
situada a mig camí entre la Sénia i Mas de
Barberans. No és molt gran, potser hi van arribar
a viure, quan més gent hi havia, unes vint perso-
nes.

(18). "Escoquerar" vol dir recollir figues madures
del terra.

(19). Aquesta cobla la vaig recollir d'Adelina, una
dona de 75 anys, que probablement va dir "pu-
ces", enlloc de "putes", per pudor.

(20). Una barcina era una espècie de malla que es
feia servir per a portar palla.

(21). Es refereix a les Coves de Vinromà. Cap a
l'any 40 es va estendre la veu que hi havia
aparegut una verge i que les aigües eren miracu-
loses. Des de les Terres de l'Ebre hi va anar molta
gent. El fet va originar moltes historietes burles-
ques. Es contava que hi havia un home que anava
geperut, perquè portava un sac de sucre
d'"estraperlo" a l'esquena, i el van tirar a l'aigua
perquè es curés. En caure a l'aigua el sucre es va
fondre i llavors tots deien que hi havia hagut un
miracle. A Ulldecona ens han dit que el miracle fou
que no es morís ningú, perquè a la part de dalt del
barranc es rentaven les llagues i els mals i a la part
de baix es bevien l'aigua.

(22). «p'als» contracció de «per als».

(23). "Curiosos" vol dir "nets".

(24). Suposem que és la Pobla de Benifassà
perquè és la que hi ha més prop. També podria
ser, però, la Pobla de Massaluga, perquè també
s'hi anava a vendre.

(25). Avui a Bel no hi viu ningú.

(26). La "cortana" eren febres palúdiques. Sembla
ser que hi hagué una epidèmia d'aquestes febres,
que en aquell temps eren mortals.

(27). A la Ribera molta gent anava descalça.

(28). A Santa Bàrbara diuen la mateixa cançoneta
canviant el nom de la Cava pel d'Amposta.

(29). Aprofitem que ens les han dites a Ulldecona,
per explicar-les.

(30). Pronunciat tot junt i amb accent a la a.

(31). Sant Rafel està separat del Castell, barri
d'Ulldecona, només perquè enmig hi passa el riu
Sénia. El riu fa de frontera entre dues províncies
que, naturalment, estan unides. Sant Rafel i el
Castell demostren que un riu no és una frontera
natural.

(32). Aquesta cobla, i les que marco amb asterisc,
les dec exclusivament a l'amabilitat de Maria
Joana Minguet i Itarte.

(33). Aquesta explicació l'he recollida també
d'Ulldecona.

(34). Francesc Itarte, d'Ulldecona, m'ha aconse-
guït un interessant article sobre aquesta canço-
neta o romanç, titulat "Consideraciones en torno
a un romance catalán recogido en el Bajo Aragón
y referencias a Catalunya, Aragón y País
Valenciano" de l'autor Santiago Doménech Masip,
i que es pot consultar al Butlletí, núm. 12 d'octu-
bre-desembre de 1985 del Centro de Estudios
del Maestrazgo.

(35). Joana Minguet ha recollit: A la Galera, serps.
I a Godall, sapos.

(36). Aquesta rondalla i la següent, així com
moltes de les cançonetes, me les ha explicades
Francesc Itarte, que m'ha ajudat molt en el treball.

(37). La versió de la jaqueta, al Mas l'hem sentida
dir així: Cansat d'estirar i acalorat, un se va deixar
la jaqueta al sol. Com que el sol anava girant, la
jaqueta prompte va estar a l'ombra. Llavors el
massover va dir: -Seguiu estirant, que ja es mou,
que jo m'he deixat la jaqueta al sol i ara ja està a
la "sombra".

(38). Això el que m'ho ha explicat ho va sentir dir
a la Cava quan hi treballava.

(39). Una versió semblant l'hem trobada, com
hem vist, a Mas de Barberans.

(40). El fet que hi haja diferents variants es pot
deure a la gent que es va aprendre la cançó o al
mateix cantador, ja que aquestes cançons tenien
fama d'improvisades, i algunes ho eren, tot i que
portaven un repertori que anaven repetint a tots
els pobles.

(41) "Falduts" és el gentilici que els mateixos
d'Ulldecona s'apliquen, "favuts" és el que els
apliquen els dels pobles veïns.

(42). "mengen", pronunciat "mingen".